

JOSEF
FORBELSKÝ

Španělé,
Říše
a Čechy

v 16. a 17. století

HISTORICA

VYŠEHRAÐ

HISTORICA

JOSEF FORBELSKÝ
ŠPANĚLÉ, ŘÍŠE A ČECHY
V 16. A 17. STOLETÍ

DON BALTASAR MARADASE VIC, CONTE DEL S. R. I.
COMMENDATORE DELL' ORDINE DI MALTA. CASTELLANO
D'AMPOSTA, GENT' DELLA CAMERA DI S. M. CES. CONS' DI
STATO, TENENTE GENERALE, GENERALE DI BOEMIA, CAP' DELLA
GUARDIA D'ARCIERI DEL SUPREMO CONS' DI GUERRA DI S. M.
CATT. SULO COLONELLO STIPENDIATO &c.

J O S E F
F O R B E L S K Ý

Španělé,

Říše

a Čechy

v 16. a 17. století

OSUDY GENERÁLA
BALTASARA MARRADASE

VYŠEHRA D

Tato kniha vznikla s nezištným přispěním řady českých a španělských přátel a známých a rovněž s ochotnou pomocí domácích i zahraničních pracovníků knihoven, archivů, muzeí, chrámů a klášterů. Jim všem autor vyjadřuje vděčný dík.

Na přebalu: Bitva na Bílé hoře.
Detail nástěnné malby Jana Adama Schöpfa z roku 1728
v kupoli kaple sv. Hilária
v poutním kostele Panny Marie Vítězné na Bílé hoře

Na vazbě: Motivy z Marradasovy pamětní medaile
(slunce, hora, slunečnice a protěž ve tvaru maltézského kříže)
s latinským heslem *Non inferiora sequor* (Nížiny mě nelákají)

Kniha vychází s finančním přispěním
Ministerstva kultury České republiky
a anonymního sponzora.

Copyright © Josef Forbelský, 2006

ISBN 80-7021-812-6

OBSAH

Předmluva	13
1. Vyslancův příbuzný	15
2. Ideál „universitatis christianae“	17
3. Nové dynastické a aristokratické svazky	21
4. Říše	26
5. Uhry	28
6. Rudolf a Matyáš	35
7. Vyslanec Zuñiga a Pasovští	47
8. Ramée v Praze	54
9. České záležitosti a španělská Státní rada	60
10. Matyášova korunovace a Rudolfova smrt	65
11. Válka ve Furlánsku	72
12. Mírová jednání	83
13. Vyslanec hrabě de Oñate	87
14. Vzpoura	102
15. Vídeň	112
16. Válka v Čechách	130
17. Lomnice nad Lužnicí	144
18. Madrid	148
19. Lermův a Ucedův pád, Olivaresův nástup	155
20. Plzeň	159
21. Strategie	163
22. Katolická liga	166
23. Valtellina a Alsasko	169
24. „Los Bohemios“	174
25. Ferdinand II.	179
26. Vojenské operace na jihu Čech v roce 1619	185
27. Zvolený císař a sesazený král	192
28. Výměna panovníka	194

29. Bethlen Gábor	204
30. Polsko	211
31. Snahy vyslance Khevenhüllera	213
32. Marradasova mise v Bavorsku	218
33. Obnovování císařské svrchovanosti	221
34. Ulmská dohoda	231
35. „Iunctis viribus“	241
36. Falc a Sasko	248
37. Podrobování jihočeských měst	252
38. Pražská bitva	264
39. Další cíle	278
40. Orlík, Tábor, Třeboň, Zvíkov	282
41. Bavorsko	305
42. Falcké kurfiřtství a Španělsko	312
43. Nové uspořádání poměrů v českých zemích	326
44. Congregatio de propaganda fide	332
45. Univerzita	350
46. Pokořit zpupné a šetřit podrobené	358
47. Politika Vídně, Mnichova a Madridu	370
48. „Dinari, dinari e più dinari“	381
49. Přesuny vojsk	392
50. Kristián IV.	405
51. Švédsko	411
52. Mansfeldovo tažení vstříc Bethlenovi	413
53. Marradas a Valdštejn	417
54. Olivaresovy plány na Baltu	431
55. Císař Ferdinand II. v Čechách	438
56. Markýz de Aytona píše z Prahy do Madridu	446
57. Mantua a Monferrato	454
58. Řezenský mír	465
59. Valdštejnovo odvolání a Marradasův stín	475
60. Švédské vojsko na německé půdě	484
61. Saský vpád	491
62. Valdštejnův návrat	503
63. Marradasovo tažení ve Slezsku	511
64. Lützen	519
65. Rozpor Valdštejnových záměrů a španělské politiky	523
66. Marradas a Valdštejnova smrt	537
67. Španělská politika bez Valdštejna	555

68. Pražský mír	563
69. Francie	566
70. Konec Olivaresovy éry	570
71. Marradasova poslední léta	573
72. Opera pia	591
73. Příbuzní a potomci	598
74. Marradas v španělské klasické literatuře	607
75. Hluboká (Frauenberg) – Diego Duque de Estrada a Baltasar de Marradas	615
76. Epilog	637
 Poznámky	 641
Archivy	680
Bibliografie	680
Seznam jmen	687
Seznam míst	706
Resumé	711

Nebot, přiznejme pravdu, voják, který vykonává rozkaz velitelův, nečiní méně než velitel, který rozkaz dal. Chci tím říci, že mniši ve všem míru a klidu prosí nebesa o dobro pozemské, ale my, vojáci a rytíři, činíme skutkem to, oč oni prosí, hájíce to silou svých paží a ostrím mečů, a to ne pod střechou, ale pod širou oblohou, vystaveni nesnesitelným paprskům slunečním v létě, bodavým mrazům v zimě. Tak jsme služebníky božími na zemi a rameny, jimiž dochází na zemi naplnění boží spravedlnost. A poněvadž podniky válečné a ostatní, jež se války týkají, nemohou být vykonány leč v potu, úsilí a námaze, následuje z toho, že ti, kdo válku vedou, beze vší pochyby více vytrpí než oni, kdo v tichém míru a pokoji prosí Boha, aby přál slabým.

Miguel de Cervantes, Don Quijote,
I. část, k. XIII, s. 65
(překlad Václava Černého)

PŘEDMLUVA

Do osudu středoevropských, a tedy i českých zemí, zasáhl v minulosti bezpočet cizinců, kteří sem přišli z různých koutů Evropy. Docházelo k tomu zvláště tehdy, když kontinent prožíval převratné epochy. Jednou z osobností, která hnětla osudy Čech v dobách vyznačených pojmem Bílá hora, byl Baltasar de Marradas y Vique, původem Španěl. Z jedinců své národnosti si ve zdejším prostředí počínal radikálně. Pokud byl později vzpomínán českými historiky, a zvláště těmi, kteří probouzeli české národní vědomí, vynořoval se z dějin jako bytost zahalená stínem svých činů. A zastřená věhlasem významnějších protagonistů doby: Valdštejnem, Buquoyem, Spinolou, Tillym.

Přesto existuje dostatek důvodů vyvést tohoto vojáka na světlo současnosti. Ne proto, že jeho prvořadým vrstevníkům bylo věnováno již příliš pozornosti, ale především proto, že prostřednictvím tohoto Španěla můžeme zaměřit pozornost na někdejší vazby existující mezi středoevropským a pyrenejským světem. Na spřízněné vztahy existující mezi Svatou říší římskou, která se projevovala hlavně v rozsahu evropského kontinentu, a mezi španělskou monarchií, která měla již globální ráz: zahrnovala državy v Africe, Americe a Asii.

Bylo možné nahlédnout do tohoto světa a této doby řadou knih českých historiků, například Chudobovým dílem Španělé na Bílé hoře.¹ Replikou na Chudobovu knihu jsou pozdější práce Polišenského² a jeho školy. K bělohorské tematice a k údobí třicetileté války se v českém prostředí vracejí další odborné publikace. Důvod, proč k nim připojujeme nový titul, není původně historiografický, nýbrž literárněhistorický. Baltasar Marradas, jehož působení slouží v knize za orientační stopu, není totiž pouze figurou komentovanou středoevropským dějepiscetvím, ale zůstal zvěčněný v španělské klasické literatuře, v dílech Zlatého věku. Uvedme dva příklady. V autobiografickém románu Život a skutky Estebanilla Gonzáleze³ dobrodružný hrdina přijíždí v roli Piccolominiho kurýra do Prahy a zavítá do

Marradasova paláce. Mnohem obsírněji je Marradasova osoba zpodobněna v další významné autobiografii z doby třicetileté války, v Zápiscích o vlastním rozčarování od Diega Duque de Estrady⁴. Také tohoto muže přivedla vojenská ctižádost do různých částí Evropy, včetně Čech, kde mu byl ochráncem Baltasar Marradas. Na jeho panství Hluboká (Frauenberg) se údajně v roce 1630 zrodila VI. až XIV. část Zápisků. Benedetto Croce učinil pokus určit poměr pravdy a fantazie v Estradově autobiografii, a to především v té části, která se vztahuje k Itálii.⁵ Pokud jde o další oblasti, v nichž se Duque de Estrada pohyboval, pokusil se o časové a místní identifikace vydavatel Zápisků Henry Ettinghausen. Vzhledem k těsnému sepětí díla s českým prostředím se však zrodila potřeba, zpočátku pouze čtenářská a literární, upřesnit údaje poukazující k českým zemím. Při této snaze, zacílené prvotně k literárnímu textu, se začaly naléhavě objevovat obrysy konkrétních historických postav, především vojáků a diplomatů, kteří v 16. a 17. století byli přítomni na půdě českého království a tím či oním způsobem se podíleli na středoevropských a v širším smyslu říšských a evropských dějinách. Nezbylo než pokusit se co nejšířeji otevřít samo historické jeviště 16. a 17. století a sledovat na něm probíhající mocenská a velmocenská dějství.

1) VYSLANCŮV PŘÍBUZNÝ

„Ve středu 26. července jsme šli obědovat k panu španělskému vyslanci, který nás všechny pozval jako doprovod pana maršála. Přišli tam také vyslanci papežský, benátský a florentský. Pán domu seděl na dolním konci tabule a vedle něj jeho synovec, vyslanec maltský, a několik dalších španělských šlechticů. Z různých pohárů sám připil všem svým hostům; krmi si však nechával podávat vidličkou, neboť po těžkém ochrnutí nevládne dobře rukama. To mu nicméně nikterak nekalí dobrou mysl a bystrý důvtip. Hostina byla skvělá.“⁶

Tak začíná jeden z denních zápisů francouzského kavaléra Pierra Bergerona, člena diplomatické mise, kterou v čele s maršálem Urbainem de Laval de Boisdaphinem vypravil zjara roku 1600 král Jindřich IV. ke dvoru císaře Rudolfa II., s cílem zlepšit vzájemné vztahy obou dvorů. A zároveň ve skrytu patrně vyšetřit, v jakém stavu se nachází císařovo zdraví a zda císařská koruna by případně nemohla putovat od Habsburků k Bourbonům.

Pánem domu a hostitelem francouzské mise byl tehdy španělský vyslanec na císařském dvoře don Guillén de San Clemente. Tento diplomat strávil v Praze celkem sedmadvacet let (1581–1608) a stolice českého království se mu stala také místem věčného odpočinku. Našel ho v malostranském kostele svatého Tomáše, pod mramorovou deskou hrobky, kterou dal sám roku 1597 zřídit a jež latinským nápisem poblíž vstupních dveří dodnes oslovuje návštěvníky chrámu: *Salve calcator...*

Jako diplomat sloužil don Guillén dvěma králům, Filipu II. a Filipu III. Na císařském dvoře vystřídal v roce 1581 dosavadního vyslance Juana de Borju, syna Franciska de Borjy, který zanechal dvorní služby a vstoupil do jezuitského řádu a v něm – jako jeho druhý generál – dosáhl svatosti, což v Praze dodnes připomíná jedna z barokních soch Karlova mostu. Juan Borja opustil Prahu v roli majordoma a průvodce císařovny Marie, matky Rudolfa II., jež se po smrti manžela císaře Maxmiliána II. rozhodla k návratu do

rodné země. Zbytek života však netrávila na dvoře svého bratra Filipa II., nýbrž v madridském klášteře klarisek zvaném Monasterio de las Descalzas. Tam skonala roku 1603 ve věku šestasedmdesáti let.

Borjův nástupce don Guillén de San Clemente měl pro vyslanec-kou službu u císaře výborná doporučení. Jeho otec byl královským stolníkem a on sám sloužil nejprve v námořnictvu, a jak o něm napsal v přímluvném dopise adresovaném Filipu II. a datovaném 18. ledna 1576 v Antverpách tehdejší správce Flander admirál don Luis de Requesens, zasloužil by si uprázdněný místokrálovský úřad na Mallorce, neboť prodělal válku u Alpujarrasu a byl raněn u Gality. San Clemente se totiž podílel na boji proti Moriskům, kteří se v letech 1569 až 1570 vzbouřili na jihu Španělska. Admirál mohl dosvědčit jeho udatnost, protože sám velel flotile čtyřiaadvaceti galér, která z moře zasáhla do bojů. Připomněl i San Clementovy vojenské zásluhy v Levantě a v Nizozemí: „Don Guillén sloužil v námořnictvu a nezanechal toho na jediný den od chvíle, kdy mu to Vaše Veličenstvo přikázalo, a to jak za válek granadských, tak zde i v tažení v Levantě, a je to muž velmi dobrých vloh a věku vhodného pro kterýkoli úřad, neboť je mu třicet sedm let.“⁷

Když San Clemente nastoupil místo v Praze, bylo mu dvaadvacet let. V lobkovické galerii, původně umístěné v Roudnici, se zachoval jeho portrét od neznámého mistra. Vidíme tvář muže vstoupivšího do zralého údobí života, s mírně prošedivělými přilehlými vlasy, s pevným zrakem pod vyklenutým obočím, spojujícím se do rovné linky velkého nosu, pod nímž černé kníry a bradka téměř zakrývají rudé rty. Obkroužen je módním španělským límcem. San Clementův pohled je hluboký, jako by prozrazoval bohatě nastřádanou životní zkušenost. Je to pohled diplomata uzrávajícího v nelítostných bojích. Na hrudi, nad srdcem, vystupuje z černé barvy pláště červený znak Svatojakubského řádu, jehož byl vyslanec komturem. Kříž slučující podobu meče, kopí a lilí.

Den předtím, než se Pierre de Bergeron zúčastnil se svým pánem přijetí v domě dona Guilléna de San Clementa, měl možnost potkat ho v minoritském kostele svatého Jakuba Staršího: „Byl tam španělský vyslanec oděný do širokého pláště z bílé vlněné tkaniny se silnými šňůrami téže barvy na uvázání přes spodní oděv a s červeným křížem členů řádu svatého Jakuba na levé straně prsou. Seděl s nunciem v horní řadě skvostné nevelké lavice a v řadě pod nimi byli benátský a florentský vyslanec a také markýz Castiglione.“⁸

V té době zaujímal španělský vyslanec u císařského dvora významné místo a Bergeron si všiml, že se podle toho choval, když setkání na jiných vyslanectvích ze zúčastňoval jen skoupě. Oběd, který sám dával na počest francouzské mise, se odbýval v jeho sídle v Tucherovském domě v Kanovnické ulici na Hradčanech. Přítomni byli vyslanci papežský, benátský a florentský, tedy Philippo Spinelli, Pietro Duodo a Cosimo Concini. Kdo však byl onen muž, o němž Francouz prozradil, že seděl hned vedle dona San Clementa a jmenoval ho jako vyslancova synovce a vyslance maltského?

Uvěříme-li Diegu Duque de Estradovi a jeho Zápiskům, dozvíme se, že synovcem vyslance na císařském dvoře dona Guilléna de San Clementa byl don Baltasar de Marradas. Valencijský rodák, narozený 14. září 1583, syn dona Franciska a bratr dona Franciska a dona Jorge de Marradasů, rytířů Calatravského a Svatojakubského řádu, příslušníků starého rodu, který byl spřízněný s rody Pallásů, Centellasů, Vignesů a Manriquesů. Duque de Estrada rovněž tvrdí, že don Baltasar již v mládí vstoupil do řádu johanitů, že potom, co vykonal studia a získal obratnost v ovládání zbraní a v jízdě na koni, a potom co stejně výtečně si vedl v tanci a hudbě, odebral se ještě jako mladík na galériách na Maltu, aby pronásledoval Maury a piráty, což náleželo k řádovému noviciátu, a že se při tom osvědčil jako voják a jako rytíř. Ačkoli mu bylo tehdy teprve osmnáct let, maltské dobrodružství považoval za málo přiměřené své povaze a svým tužbám, a tak se odebral na Sicílii a odtud do Neapolského království. Tam však vládl mír, a proto „se rozhodl jít hledat poslední a největší válku, jaká se naskýtala v Evropě, a v ní buď zemřít, anebo se stát mužem“. Když se konečně octl před císařem Rudolfem II. a ten se ho otázel, oč usiluje, odpověděl mu, že o odměnu za to, co si vyslouží.⁹

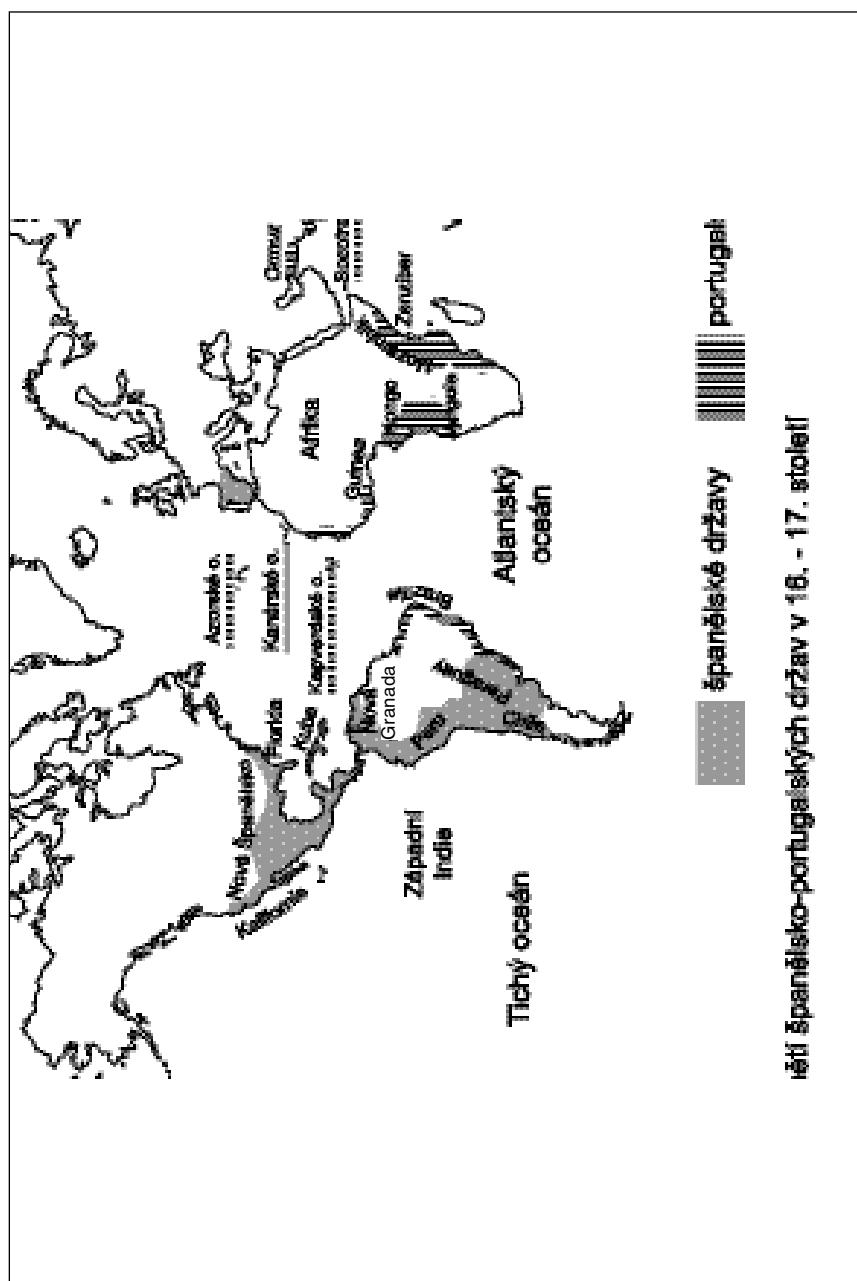
2) IDEÁL „UNIVERSITATIS CHRISTIANAE“

Význam španělských vyslanců u císařského dvora rostl úměrně s tím, jak se blížila ve střední Evropě konfrontace, jež vyústila do války trvající tři desetiletí. Rostl především od chvíle, kdy se spojila role španělského krále s rolí císaře Svaté říše římské. Stalo se tak v osobě Karla, vnuka císaře Maxmiliána I. (panujícího v Svaté říši od

roku 1493 do roku 1519) a potomka Maxmiliánova jediného syna Filipa Sličného (1478–1506). Filip Sličný z habsburského rodu uzavřel sňatek s Juanou, obdařenou přídomkem Šílená, dcerou Katolických králů Ferdinanda II. Aragonského a Isabely I. Kastilské, jejichž vláda je spojena s dovršením tak zvané rekonkvisty (1492), se znovudobytím Pyrenejského poloostrova křesťany, a s přistáním Kolumbových karavel u břehů Nového světa. První událost položila základy ke vzniku celistvého španělského „národního státu“, druhá ke vzniku španělské říše, jež měla globální povahu.

Pokud jde o „evropské Španělsko“, je třeba mít na paměti, že pod jeho svrchovanost spadalo rovněž západní Středomoří: Baleáry, Sardinie, Sicílie, Neapolsko, k nimž pak přibýlo i vévodství milánské. V Novém světě náležela Karlovi Karibská oblast a dobýváno bylo Mexiko. „Americké Španělsko“ potom postupně zahrnovalo oblasti sahající od andských zemí po Kalifornii, Texas a Floridu. V severní Africe ovládali Španělé řadu opěrných bodů, Melillu, Orán, Alžír a Tripolis.

Kromě zmíněného Karla se ze spojení Filipa Sličného a Juany Šílené narodil také mladší syn Ferdinand, nesoucí jméno po dědovi. V dějinách Čech a střední Evropy mu osud přiřkl závažnou roli. Prozatím však panovnický primát náležel Karlovi, jenž po předčasné smrti svého otce Filipa v roce 1506 převzal španělské dědictví jako kastilský král Karel I. Po prarodičích zdědil Karel Burgundsko a Nizozemí (1519) a byl pánem dědičných zemí habsburských, ležících zhruba mezi Tyrolami, Dolním Rakouskem a Jaderským mořem. V roce 1519 byl Karel zvolen ve Frankfurtu nad Mohanem a korunován v Cáchách „římským císařem“. V pamětním spise k té příležitosti sepsaném Karlovým poradcem a velkokancléřem Gattinarou bylo tehdy císaři připomenuto, že „monarchie má svůj smysl ve sjednocení všech národů ke službě boží“.¹⁰ A sám císař opakovaným latinským *volo*, chci, slíbil udržet zděděnou víru, ochraňovat církve, vykonávat spravedlivou vládu, hájit práva císařství, ochraňovat vdovy a sirotky a být oddaný Svatému otci, papežovi.¹¹ Papež také korunoval Karla v Boloni v roce 1530 potvrdil jeho císařské postavení. Po sedmi stech letech, která uplynula od volby Karla Velikého císařem, od volby, jež položila základ k stavbě celistvé Evropy budované na křesťanských principech, nadešla volbou Karla V. chvíle, kdy se zdálo, že bude možné uskutečnit na evropském kontinentu nadřazenou ideu *universitatis christianae*.¹² A nejen v Evropě. Neboť v téže

době se začalo rodit to, co pozdější věk pojmenoval „atlantickou civilizací“.

Zatímco Karel V. se narodil v nizozemském Gentu, jeho bratr Ferdinand spatřil světlo světa v španělském městě Alcalá de Henaresu, proslaveném univerzitou založenou roku 1499 kardinálem Cisnerosem a později věhlasném jako rodiště Miguela de Cervantese (1547). Ježto Ferdinand brzy osiřel, výchovy se mu dostalo na dvoře prarodičů Ferdinanda a Isabely, a dokonce se počítalo s tím, že se stane kastilským králem. Role obou sourozenců se však proměnily. „Cizinec“ Karel přišel vládnout do Španělska, a „domácí“ Ferdinand odešel do ciziny. Smlouvami z roku 1521 (Worms) a 1522 (Brusel) svěřil císař Karel tehdy o dva roky mladšímu Ferdinandovi habsburské državy v Alsasku, Švábsku, Tyrolsku, Štýrsku a Rakousku. „Španěl“ Ferdinand se tudíž usídlil ve Vídni a s ním přišel do střední Evropy výraznější španělský vliv. Z postav, které se tehdy kolem něho pohybovaly a svým způsobem vstoupily do historie, může být vzpomenuť Gabriel de Salamanca, od roku 1522 Ferdinandův pokladník, jenž se v královské službě značně obohatil a byl proto svým okolím nenáviděný. A především Cristóbal de Castillejo (1494–1550), Ferdinandův sekretář. Ten věrně sloužil Ferdinandovi celých třicet let. V španělské literatuře se zvětšil rozsáhlými skladbami odmítajícími italské vlivy a tematicky zpracovávající roli žen a nevděčnou službu u dvora. Rozsáhlou skladbu na druhé téma, *Rozhovor a rozpravu o dvorním životě* (Diálogo y discurso de la vida de corte), dokonce datoval v Praze dnem 4. září 1547 a připsal ji madridskému doktoru Carnicerovi. Ve *Vavřínu Apollónově* se o Castillejovi zmínil též velký Lope de Vega; napsal, že „zaslouží vzpomínku“.

Dvacetiletý Ferdinand se ujímal správy podunajských zemí za nelehkých poměrů. Jednak vzhledem k společenskému a náboženskému reformačnímu kvasu, neboť pár let předtím (1517) vystoupil veřejně Martin Luther a hlásáním principu ospravedlnění skrze milost začal rozrušovat dosavadní katolicitu církevního organismu a tím také ideu říše jako státního a ideového společenství.¹³ A jednak vzhledem k politickostrategické pozici Svaté říše a jmenovitě podunajských habsburských držav. V roce 1492 Ferdinandův děd dobytím Granady vítězně uzavřel protiislámský zápas na Pyrenejském poloostrově trvající celých sedm století. Mezitím však jiná islámská mocnost, osmanská říše, s úspěchem postupovala Balkánem k středu křesťanské Evropy. Roku 1521 padl Bělehrad a výmluvným výrazem turecké expanze